

ДЖЕРЕЛА ПІЗНАНЬ І СВІТОГЛЯДУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ДЗЕРКАЛІ ФІЛАТЕЛІЇ

Любомир Пиріг
доктор медичних наук,
професор,
академік НАМН України,
член-кореспондент
НАН України,
президент Світової федерації
українських лікарських
товариств,
м. Київ

Формування світогляду особистості — моралі, суспільно-політичних, філософських поглядів, що відображаються в її ставленні до навколишнього середовища, до світу, до людини — проблема, яка в кожному випадку потребує глибокого вивчення та аналізу життєвого шляху людини з урахуванням усіх обставин, включаючи набуті пізнання у всіх сферах суспільного життя. Щодо особистості Тараса Шевченка, то, беручи до уваги його соціальне походження, його життєвий і творчий шлях, ця проблема складна, вивчення її вимагає всебічного підходу.

Унаочнити джерела формування моралі Т. Шевченка, його суспільно-політичних, філософських, естетичних поглядів, патріотичних переконань як поета, художника, мислителя можна засобами філателії. Основи світогляду, розуміння світу, людського буття закладаються оточенням, обставинами побуту, спілкуванням з дитячих років. Для Шевченка — це кріпацький побут, це народні звичаї, народна пісня, християнська мораль, перекази про славне героїчне й трагічне минуле українського народу. Оце тло формування самоусвідомлення Поета як українця в широкому плані представлено нами за допомогою філателії в низці публікацій: козащина ("Військо-історичний альманах", 2010, ч. 2); українська музика ("Музика", 2011, ч. 4—6); релігія та український іконопис ("Художня культура", вип. 6, 2009); храми України ("Пам'ятки України", 2012, ч. 4). Пізнання, світогляд Поета збагачувалися, поширювалися завдяки його знайомствам, спілкуванню з численними діячами культури української ("Шевченківський краєзнавчий альманах", 2008), російської ("Шевченківський краєзнавчий альманах", 2010). Філателія представляє і широту знань, розуміння Шевченком історії України ("Шевченківський краєзнавчий альманах", 2012).

Спрагу, жадібність Шевченка до поширення кола своїх знань-пізнань у світовій літературі, історії, мистецтві підтверджують згадки про їх діячів у його поетичних, прозових творах, у "Щоденнику", в листуванні. Майже кожному з видатних діячів, яких згадано в цій статті, присвячено величезну кількість поштових випусків, так що перелік їх склав би великий за обсягом каталог. Крім цього, можна б проілюструвати поштовими марками мистецькі твори світової слави, що їх Т. Шевченко оглядав у Ермітажі, експозиції якого присвячено багато серій Пошти СРСР.

Знання Шевченком російської літератури підтверджено і його тісними знайомствами з російськими письменниками, поетами, згаданими в одній із наших попередніх публікацій. Не міг він зу-

стрітися з О. Пушкіним, який загинув ще до звільнення Поета з кріпацтва. Т. Шевченко цінував його творчість як поета, але, як відзначив **Я. Полонський**, він не любив його "... не тому, що вважав його за плохого поета, лише просто тому, що Пушкін був автором поеми "Полтава" (процитував **Я. Полонського Є. Маланюк** у своїй "Книзі спостережень", К., 1995, с. 47). Не довелося Т. Шевченкові зустрітися з М.Ю. Лермонтовим, про якого наш Поет висловився: "великий Лермонтов", "очаровательные стихи Лермонтова".

Т. Шевченко знайомий був з творами класиків світової літератури переважно в російських перекладах, згадує їх прізвища, іноді цитує (**О. де Бальзак**, **Вергілій**, **Й.-В. Гете**, **В.-М. Гюго**). Твори **Дж.-Н.-Г. Байрона** читав не тільки в російському, але й в українському (**М. Костомаров**), польському перекладах. Особливо сподобалася йому "Прощальна пісня Чайльд Гарольда" в перекладі **А. Міцкевича**. У повісті "Художник" згадав поему Байрона "Шільйонський в'язень". Відчуваючи спільність у переконаннях, творчих поривах, Т. Шевченко згадував Байрона часто.

Часто згадує Т. Шевченко близького в ненависті до тиранії, гноблення **Й.-Ф. Шиллера**. Співзвучність у поглядах наш поет відчував і з шотландським поетом **Р. Бернсом**, якого згадав як народного і великого в передмові до нездійсненого видання "Кобзаря" 1847 р.

Поезію **П.-Ш. Беранже** в російських перекладах Шевченко читав наприкінці 50-х рр. XIX ст., деякі вірші його переписав до "Щоденника", просив надіслати йому, коли перебував на засланні.

Твори **В. Шекспіра** Т. Шевченко мав у своїй бібліотеці ще до заслання. Під час заслання звертався до

друзів з проханням надіслати йому нові видання англійського драматурга. На тему трагедії "Король Лір" 1843 р. створив два малюнки.

Також створив свого часу малюнок "Телемак на острові Каліпсо" за сюжетом "Одіссеї" Гомера. Уважав, що "у Гомера нічого нет подхожого на наши думы".

"Божественну комедію" **Данте Аліг'єрі** Т. Шевченко згадав у поемі "Іржавець", згадував у листах. У листі до **А. Толстої** (09.01.1857): "Дант Алигиери был только изгнан из отечества, но ему не запрещали писать свой "Ад" и свою Беатриче... А я ... я был несчастнее флорентийского изгнанника...". У березні 1858 р., повертаючись із заслання, Т. Шевченко у Москві через **М. Щепкіна** познайомився з лікарем **Д.Є. Міном**, який займався літературною творчістю, перекладав Данте. "Поэт и медик. Какая прекрасная дисгармония", — записав у "Щоденнику".

Часто згадував Шевченко **А. Міцкевича**, з творами якого міг ознайомитися у Вільно, читав його в засланні за сприяння засланих поляків. Особливо відзначив драматичну поему польського поета "Dziady", передав до Парижа **А. Міцкевичу** рукопис поеми "Кавказ". **І. Франко** 1885 р. заявив, що, на його думку, "... вплив Міцкевича на поетичну творчість Шевченка був далеко більший, ніж до цього часу припускають".

Велика зацікавленість у Т. Шевченка, що зрозуміло, була до творців і творів образотворчого мистецтва. Прізвища митців світової слави з оцінкою їх творів часто ним згадуються: **Р. де С. Веласкес**, **А. Ван-Дейк** ("видатний художник", "розум і благородство"), **Г. Гольбейн**, **Н. Пуссен**, **С. Рафаель**, **П.-П. Рубенс**, **А. Дюрер**, **Б. Торвальдсен**. Радив **Б. Залеському** вигото-

вити фотокопії художніх полотен **Ф.-В.-Е. Делакруа**. Оригінал твору **А. Ватто** був у Т. Шевченка, відібраний у нього під час арешту 1847 р. Т. Шевченко виготовив рисунки окремих персонажів гравюри **Г. Ван Р. Рембрандта** "Смерть Марії", копії з його офортів. У Петербурзі Шевченка називали "російським Рембрандтом".

Любов Т. Шевченка до пісні, до музики загалом відома. Не пропускав нагоди побувати в товаристві друзів, знайомих, де звучатиме спів, музика, часто слухав і високо цинив оперну музику. Про це свідчать його згадки про **Д. Бортнянського**, **Дж. Верді**, **К.-М. фон Вебера**, **Й.-С. Баха**, **Л. ван Бетховен** — "божественный", "величайший", **В.-А. Моцарт** — "великий представитель слышимой музыки". Не виключено, що міг слухати виступи **Ф. Ліста**, який гастролював в Україні у 1842, 1843, 1847 рр. Дуже подобалися йому марш та увертюра з опери "Вільгельм Тель" **Дж.-А. Россіні**, ораторія "Створення світу" "божественного" **Ф.-Г. Гайдна** ("Это истинное сотворение мира"), мазурки "вдохновенного" **Ф. Шопена** ("Я никогда не наслушаюсь этих общеславянских, сердечно, глубоко унылых песен" ("Щоденник", 27.08.1857).

Увертюра з музики до комедії **В. Шекспіра** "Сон літньої ночі" **Л.-Ф. Мендельсона-Бартольдї** викликала асоціації з українською ніччю під Івана Купала.

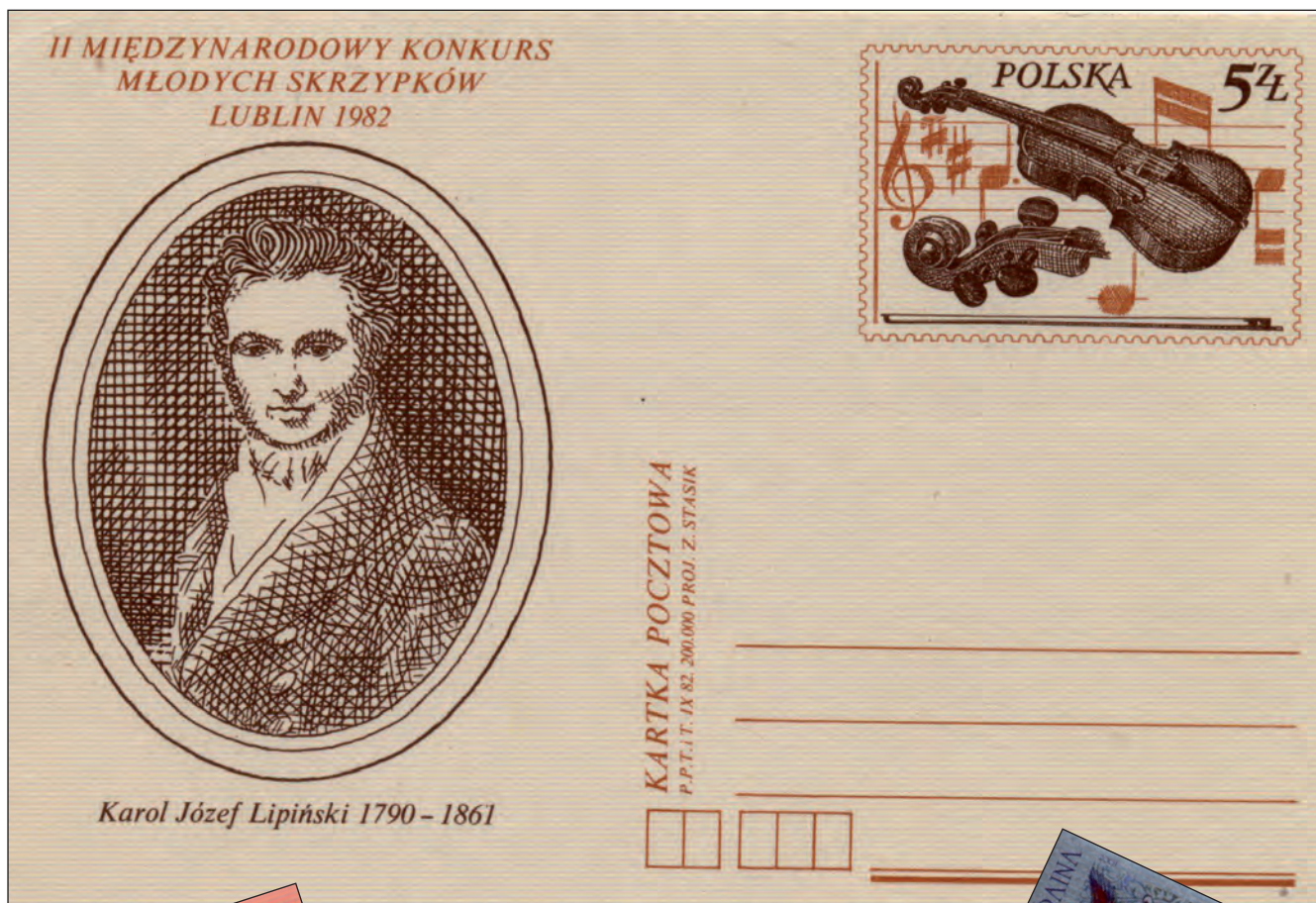
У повісті "Близнецы" Шевченко згадав польського скрипаля й композитора **К. Ліпінського**, якого міг чути в Києві 1846 р. Ліпінський інструментував польські й українські народні пісні, випустив збірник (польською мовою) "Польські та русинські пісні галицького люду" (Львів, 1833).

Не чужою для Шевченка була творчість Вольтера. Згадав його ім'я у зв'язку з іронічним ставленням до листування з ним Катерини II (повість "Прогулка...").

Заочному знайомству Т. Шевченка з **П.Й. Шафариком** сприяв **О. Бодянский**, який надіслав Шафарикові поеми Шевченка "Тризна", "Гамалія", "Чигиринський Кобзар" і "Тайдамаки" (1844—1845). йому присвятив Шевченко поему "Єретик", початок якої з автографом послання "Шафарикові" передав після заслання. У поемі "І мертвим, і живим ...": "Слава тобі, Шафаріку, // Вовіки і віки! // Що звів еси в одно море // Слов'янській ріці!".

Визнана Т. Шевченком ідеологія "*Щоб усі слов'яни стали добрими братами*" стала підґрунтям його членства в Кирило-Мефодіївському товаристві, за що довелося зазнати йому переслідувань і десятирічного заслання. Але й, сповідуючи ідею "слов'янського братерства", будучи слов'янином, не забував, що він насамперед — українець: "*І Коллара читаєте // З усієї сили // І Шафарика, і Ганка, // І в слав'янофіли так і*

претесь... І всі мови // Сла-
в'янського люду // Всі
знаєте. А свої // Дасть-
бі... Колись будем // І по-
своєму глаголать...".

Чи не адресовано
це й нинішнім "жи-
вим, в Україні сущим",
які, на жаль, не думають, що й
"колись будем по-своєму глаголать"...

Не обминав своєю увагою наш Поет і Ху-
дожник діячів науки (поезія "І Архімед, і Галілей"),
захоплено простудіював п'ятитомну
працю з натурфілософії **А. Гумбольдта**,
згадав у повісті "Прогулка с удо-
вольствием и не без морали" першо-
друкаря **Й. Гутенберга**, згадував аме-
риканського винахідника **Р. Фултона**.

Відавав Шевченко шану діячам
науки, учасникам польського пов-
стання 1830—1831 рр. **Й. Лелевело**,
К. Лібельту. Читав працю Лібельта
"Естетика, або Наука про прекрасне",
подаровану одним із польських спів-
засланців. Свою повагу до борців про-
ти насильства й гніту проявив, вша-
нувавши імена чеських повстанців
Яна Гуса і **Яна Жижки** в поемі "Єре-
тик". Висловив надію, що Україна до-
чекається свого Вашингтона (поема
"Юродивий"). У повісті "Художник"

згадав реформатора, бор-
ця з католицизмом, "неус-
трашимого" **М. Люте-
ра**.

З усіма україн-
ськими письменника-
ми-ровесниками, з їх творчіс-
тю Т. Шевченко був знайомий, із
багатьма з них був у дружніх стосунках.

Доля не змогла звести його з **І. Котляревським**,
твори якого вплинули на його творчість. "Енеїду" він
сприйняв, але, можливо, не дуже схвально поста-
вився до її бурлескно-травестійного
стилю, висловившись, що "*Енеїда
добра, а все-таки сміховинна...*". Нада-
лі, правда, у своїх поемах і він не цу-
рався бурлескно-сатиричної тональ-
ності ("Сон", "Єретик", "Царі" тощо).
Критично поставився до оди І. Кот-
ляревського "Пісня Куракіну". Відчу-
вається спорідненість між п'єсами
"Наталка-Полтавка" І. Котляревсь-
кого і "Назар Стодоля" Т. Шевченка.
Повертаючись із заслання 1857 р. і
вимушено затримавшись у Нижньо-
му Новгороді, Т. Шевченко посприяв
постановці в місцевому театрі п'єси
"Москаль-чарівник" Котляревського.
У 1845 році з-під художньої руки
Поета вийшов малюнок "Будинок
І.П. Котляревського в Полтаві". Про

повагу Т. Шевченка до І. Котляревського свідчить і його вірш "На вічну пам'ять Котляревському" (1838 р.).

Про *Г. Сковороду* Т. Шевченко знав з дитячих років, коли навчався в дяка і з рукописного списку його переписував вірші поета-філософа: "... зроблю // Маленьку книжечку. Хрестами // І візерунками з квітками // Кругом листочки обведу // Та й списую Сковороду" (вірш "А.О. Козачковському"). Г. Сковорода був для Т. Шевченка "Діогеном наших днів". Не зовсім тільки, вихований уже мовою "наших днів", сприймав "вінегретну" мову Сковороди.

Знав Т. Шевченко про першу ластівку національно-літературного відродження в Галичині — альманах "Русалку Дністровую" (1837 р.). Тому не чужими ста-

ли йому імена "руської трійці" *І. Вагилевича*, *Я. Головацького*, *М. Пашкевича*.

Велику увагу приділив Т. Шевченко епосу "Слово о полку Ігоревім". У деяких його творах звучать приклади зі "Слова...", згадки про цей давньоруський твір. Т. Шевченко хотів перекласти його. У 1854 р., перебуваючи на засланні, просив друзів надіслати йому "Слово...". Будучи вже тяжко хворим, у 1860 р. переклав два уривки зі "Слова..." ("З передсвіта до вечора" і "Плач Ярославни").

Згадані вище імена видатних людей, подій, творів, про які Т. Шевченко знав, які пізнав за час свого короткого життя, у якому творчість, пізнання світу жорстоко були перервані десятирічним засланням, — це тільки частина з широкого обсягу набутих знань, знань, які можна представити засобами філателії з моєї колекції. Здобуті знання Тарас Шевченко використовував у своїй літературній, мистецькій творчості, вони допомагали йому глибше й ширше зрозуміти, збагнути і Світ, і Людину, і себе. "Він був сином мужика — і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком — і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком — і вказав нові світлі й вільні шляхи професорам і книжним ученим". Таким, за оцінкою *І. Франка*, Тарас Шевченко став, пізнавши, усвідомивши і засвоївши досягнення людської культури століть. ■

